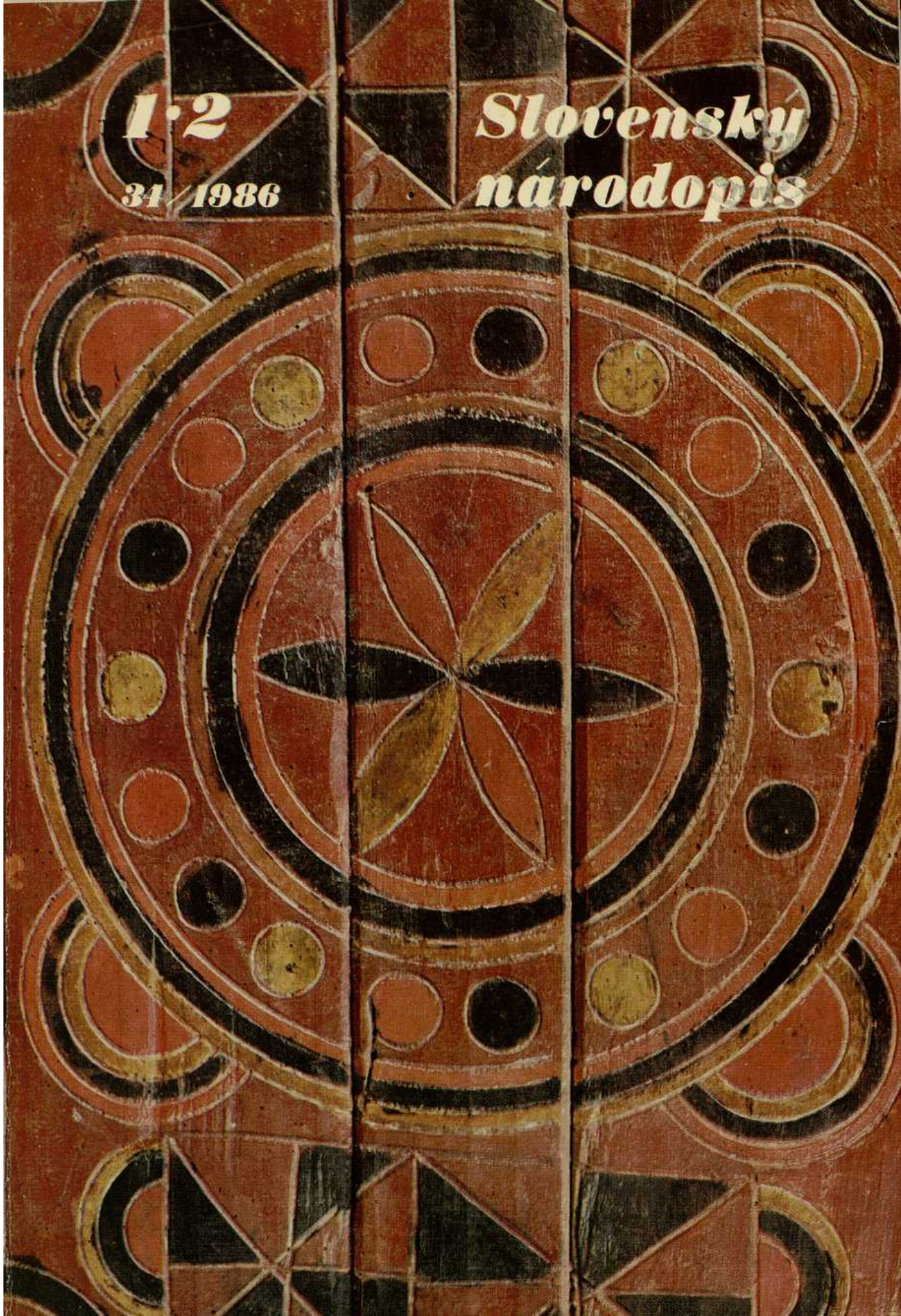

1·2

31 / 1986

***Slovenský
národopis***

Na Slovensku poznáme mnohé kultúrne a umelecké prejavy, ktorých existenciu a vývin počas mnohých stáročí charakterizuje spoločný, základný tvorivý princíp — princíp tradície. Možno však medzi nimi nájsť i také, ktoré názornejšie ako iné dokladajú uvedený princíp stabilitou určitých prvkov tradície, vytvárajúc tým ich znakovosť v oblasti vytvarnej kultúry ľudu, ale i národnej vytvarnej tvorby vôbec. Medzi takéto patria napr. niektoré segmenty tradičných ornamentálnych motívov, ako aj niektoré základné segmenty tradície kultúry odievania. Tieto dva okruhy tradícií sú i pre dnešok vnímateľné a použiteľné; v rôznych tvarových a funkčných variantoch dotvárajú charakter súčasného životného prostredia, kultúry a spôsobu života socialistickej spoločnosti v našej vlasti.

V poslednom tisícročí doklady o uvedených okruhoch tradícií kultúry a umenia možno na Slovensku sledovať pomerne kontinuálne zo storočia na storočie. Ich autentickosť overuje archeológia, historiografia, dejiny umenia i etnografia. Výber obrazových dokladov, ktorý prikladáme k nášmu bloku príspevkov o tradícii, nazvanému „Tradície — k otázkam teórie a praxe ich pôsobenia v socializme“, má za cieľ doplniť teoretické poznatky a poukázať na korene, kontinuitu i zmeny súvisiace s fungovaním jednotlivých ornamentálnych motívov a základu odevných stereotypov v konkrétnom časovom úseku a v konkrétnych, niekedy i odlišných kultúrnych a etnických spoločenstvách, ale najmä poukázať na ich udivujúcu tvorivú variatívnosť v ľudovej ornamentike a v ľudovom odevu na Slovensku od konca 18. do 1. pol. 20. stor.

Na obálke: 1. strana: Detail súseku. Drevo farbené hnedo, žltá a červeno. Haluzice, okr. Trenčín, koniec 19. stor. SNM Bratislava. Foto O. Šilingerová

4. strana: Detail súseku s vruborezovým dekorom poloblúkových roziet a solárnych motívov. Krná, okr. Lučenec, okolo pol. 19. stor. SNM Bratislava. Foto O. Šilingerová

Výber obrazových dokladov je z pripravovaných prác S. Kovačevičovej O vývine slovenskej ornamentálnej motiviky; Život a kultúra ľudu na Slovensku v ikonografických dokladoch (VIII.—XVIII. storočie). Texty k ilustráciám napísala S. Kovačevičová.

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

Slovenský národopis

4042/5

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

**VEDA
VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA**

OBSAH

ŠTÚDIE

TRADÍCIE — K OTÁZKAM TEÓRIE A PRAXE ICH PÔSOBNENIA V SO- CIALIZME

Úvod (Božena Filová)	7
Cirbes, Vladimír: Úvod ku konfe- rencii	9
Filová, Božena: Tradícia a potreba jej teoretickej i praktickej interpre- tácie	13
Aruťunov, Sergej Alexandrovič: Vzťah tradície a inovácie a rotačný mechanizmus ich vzájomného pôsob- enia	33
Várossová, Elena: Tradícia ako ka- teória filozofie dejín a národa	40
Marcelli, Miroslav: Tradície a prob- lém kontinuity vývoja	46
Kamenec, Ivan: Vzťah historiogra- fie k historickým tradíciám	52
Horváth, Pavel: K niektorým otáz- kam historických tradícií na Sloven- sku	60
Malová, Darina: Miesto a funkcia politických tradícií v štruktúre poli- tickej kultúry	68
Čistov, Kirill Vasilievič: Tradícia vo svetle folkloristickej teórie	78
Frolec, Václav: Tradície o lidové kul- tuře a tradice lidové kultury	84
Horváthová, Emília: Dynamika tradície v oblasti duchovnej kultúry	92
Leščák, Milan: Hodnotové a znakové aspekty skúmania etnokultúrnych tra- dícií	105
Mrlian, Rudolf: Dramatické umenia vo svetle tradícií	115
Burlas, Ladislav: Naše hudobné de- dičstvo	123
Bakoš, Ján: Tradícia a umeleckohis- torické vedomie na Slovensku	128
Biathová, Katarína: Umelecká au- tenticita a úkaz opakovania v stre-	

dovekom výtvarnom umení	137
Kusý, Ivan: Tradícia a literárne de- dičstvo	149
Marčok, Viliam: Tradícia a kontinui- ta v socialistickom realizme	152
Kon, Igor Semionovič: Kontinuita kultúry a problémy etnografie detstva	163
Baláž, Ondrej: Funkcia tradícií vo výchove	178
Jakubíková, Kornélia: Funkcia tradície v obyčajach životného cyklu človeka	191
Botík, Ján: Sociálna migrácia ako či- niteľ fungovania tradícií ľudovej kul- túry	196
Danglová, Oľga: Vzťah tradície a módy	202
Kovačevičová, Soňa: Etnografic- ký atlas Slovenska ako prostriedok spoznávania tradícií spôsobu života a kultúry ľudu	218
Urbančová, Viera: K funkcii tra- dície v dejinách etnografie	227
Burlasová, Soňa: Kontinuita folk- lórnej tradície	233
Beneš, Bohuslav: Tradície a inovační procesy vo folklóru	240
Liba, Peter: K niektorým otázkam vý- vinu a pokroku v literárnej tradícii	249
Noge, Július: Tradícia a literatúra pre deti	257
Kopál, Ján: Tradícia a vývin v tvor- be a recepcii literatúry pre deti a mlá- dež	262

MATERIÁLY

Žilák, Ján: Tradícia výroby drevené- ho riadu v Českom Brezove	269
DISKUSIA	
Habovštiak, Anton: Nárečové areá- ly a etnografia	278
Ripka, Ivor: O niektorých aspektoch vzťahu etnografie a lingvistickej kar- patológie	286

RECENZIE A REFERÁTY

Ivana Holzbachová, Člověk a dějiny (Václav Frolec)	292
K. Marešová, Uherské Hradiště — Sady (Vladimír Turčan)	295
J. Žudel, Stolice na Slovensku (Juraj Podoba)	296
Krupinské prísne právo (Juraj Podoba)	297
Bratislava Mateja Bela (Jarmila Paličková-Pátková)	298
J. Stoklasa, Společenský rozvoj a životní prostředí (Peter Slavkovský)	299
J. Musil a kol., Lidé a sídliště (Peter Salner)	300
L. Tomek, Cí ruku do ohně (Peter Salner)	301
Amazonky (Zora Vanovičová)	302
K. Biathová, Maliarske prejavy stredovekého Liptova (Jiří Langer)	304
M. Togner, Historický nábytok (Jarmila Paličková-Pátková)	305
Š. Holčík, Příbory (Adam Pranda)	306
Lubojs, bože, lubojs, jaka je presladka (Mikuláš Mušíinka)	308
Chvála vína (Ema Drábiková)	310
Pohádky, povídky a humorky ze Slezska (Viera Gašparíková)	311
L. Dancs — Z. Németh, Orié šuhaj... (Soňa Burlasová)	312
Kde na jabloních harmoniky rostou (Viera Gašparíková)	314
Narodna tvorčisť ta etnografija 1983 (Mikuláš Nevrlý)	315
Létopis „Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung (František Kalesný)	317
Zeitschrift für Volkskunde (Peter Salner)	319
Číslo a myšlení (Peter Salner)	320
A. D. Švejcar — L. B. Nikolskij, Úvod do sociolingvistiky (Zuzana Beňušková)	321
Z. Ács, Nemzetiségek történelmi Magyarországon (Marta Sigmundová)	322
I. Balassa, Die Lohnernte in Ungarn bis 1945 (Peter Slavkovský)	323
H. Maeder — R. Kruker, Hirten und Herden (Ján Podolák)	324
E. Bödi, Egy magyarországi lengyel falu táplálkozás (Václav Frolec)	326
S. B. Rožděstvenskaja, Russkaja narodnaja chudožestvennaja tradicija v sovremennom obščestve (Adam Pranda)	327
H. S. Maslova, Narodnaja odežda v vos-točnoslavjanskich tradicionnyh oby-	

čajach i obriadach XIX—načala XX v. (Mikuláš Mušíinka)	329
H. Böttner — G. Meissner, Bürgerhäuser in Europa (Peter Salner)	329
M. I. Steblin-Kamenskij, Mýtus a jeho svět (Hana Hlôšková)	330
Slovacki narodni kazki dľa molodšoho škiľnoho viku (Mikuláš Mušíinka)	331
Tschechische Volksmärchen (Viera Gašparíková)	331
Krupa, A., Rozprávky ňaničky Žofky — Zsofka néni meséi (Jaromír Jech)	334
Ukrajinska narodna tvorčisť (Mikuláš Mušíinka)	335
Dyťačij folklor (Mikuláš Mušíinka)	336
W. Scherf, Lexikon der Zaubermärchen (Jaromír Jech)	337
Derevjane čudo (Mikuláš Mušíinka)	339
Chodyly opryšky (Mikuláš Mušíinka)	340
H. Strobach, Deutsches Volkslied in Geschichte und Gegenwart (Soňa Burlasová)	342
L. Vargyas, Hungarian Ballads and the European Ballad (Oldřich Sirovátka)	343
I. Kriza, A legendaballadák (Juliana Kováčová)	345
J. Krzyżanowski, Szkice folklorystyczne III. (Zuzana Profantová)	347
Paremiologičeskij sbornik (Zuzana Profantová)	348
The Wisdom of Many (Zuzana Profantová)	350
S. Genčev, Narodna kultura i etnografija (Peter Slavkovský)	352

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

ТРАДИЦИИ — К ВОПРОСАМ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОЦИАЛИЗМЕ	
Введение (Божена Филова)	7
Цирбес, Владимир: Введение к конференции	9
Филова, Божена: Традиция и потребность ее современной теоретической и практической интерпретации	13
Артюнов, С. А.: Соотношение традиции и инновации и ротационный механизм их взаимодействия	33
Варошова, Елена: Традиция как категория философии истории и нации	40
Марцелли, Мирослав: Традиция и проблема преемственности развития	46
Каменец, Иван: Отношение историографии к историческим традициям	52
Хорват, Павел: К вопросу об исторических традициях в Словакии	60

Малова, Дарина: Место и функция политических традиций в структуре политической культуры	68
Чистов, К. В.: Традиции в свете фольклористической теории	78
Фролец, Вацлав: Традиции о народной культуре и традиции народной культуры	84
Хорватова, Эмилия: Динамика традиции в области духовной культуры	92
Лешчак, Милан: Ценностные и знаковые аспекты изучения этнокультурных традиций	105
Мрлиан, Рурольф: Драматическое искусство в свете традиций	115
Бурлас, Ладислав: Наше музыкальное наследие	123
Бакос, Ян: Традиция и художественно-историческое сознание в Словакии	128
Биатова, Катарина: Художественная аутентичность и примеры повторения в средневековом изобразительном искусстве	137
Кусы, Иван: Традиция и литературное наследство	149
Марчок, Вилиам: Традиция и непрерывность социалистического реализма	152
Кон, И. С.: Преемственность культуры и проблемы этнографии детства	163
Балаж, Ондрей: Функция традиций в воспитании	178
Якубикова, Корнелия: Функция традиций в обычаях жизненного цикла человека	191
Ботик, Ян: Социальная миграция как фактор функционирования традиций народной культуры	196
Данглова, Ольга: Отношение традиции и моды	202
Ковачевичова, Соня: Этнографический атлас Словакии как средство познания традиций быта и культуры народа	218
Урбанцова, Вера: К вопросу о функции в истории этнографии	227
Бурласова, Соня: Преемственность в фольклорной традиции	233
Бенеш, Богуслав: Традиции и процессы инновации в фольклоре	240
Либа, Петер: К вопросу о развитии и прогрессе в литературной традиции	249
Ноге, Юлиус: Традиции и литература для детей	257
Копал, Ян: Традиции и развитие в литературе для детей и молодежи	262

МАТЕРИАЛЫ

Жилак, Ян: Традиция поделки деревянной посуды в селе Чески Брезов	269
---	-----

ДИСКУССИЯ

Хабовштяк, Антон: Территории диалектов и этнография	278
Рипка, Ивор: О некоторых аспектах соотношения между этнографией и лингвистической карпатологией	286

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

TRADITIONEN — ZU DEN FRAGEN DER THEORIE UND PRAXIS IHRER WIRKUNG IN SOZIALISMUS

Einleitung (Božena Filová)	7
Cirbes, Vladimír: Einleitung zur Konferenz	9
Filová, Božena: Die Tradition und die Notwendigkeit ihrer derzeitigen theoretischen und praktischen Interpretation	13
Arutjunov, S. A.: Die Beziehung zwischen Tradition und Innovation und der Rotationsmechanismus ihrer gegenseitigen Wirkung	33
Várossová, Elena: Die Tradition als Kategorie der Philosophie der Geschichte und der Nation	40
Marcelli, Miroslav: Die Traditionen und das Problem der Kontinuität der Entwicklung	46
Kamenec, Ivan: Die Beziehung der Historiographie zu den historischen Traditionen	52
Horváth, Pavel: Zu einigen Fragen der historischen Traditionen in der Slowakei	60
Malová, Darina: Der Platz und die Funktion der politischen Traditionen in der Struktur der politischen Kultur	68
Čistov, K. V.: Die Tradition im Lichte der folkloristischen Theorie	78
Frolec, Václav: Die Tradition über die Volkskultur und die Tradition der Volkskultur	84
Horváthová, Emília: Die Dynamik der Traditionen im Bereich der geistigen Kultur	92
Leščák, Milan: Die Werte- und Zeichenaspekte der Erforschung ethno-kultureller Traditionen	105
Mrlían, Rudolf: Die dramatische Kunst im Licht der Tradition	115
Burlas, Ladislav: Unser musikalisches Erbe	123
Bakoš, Ján: Die Tradition und das kunsthistorische Bewusstsein in der Slowakei	128

Biathová, Katarína: Künstlerische Authentizität und Erscheinungen der Wiederholung in der bildenden Kunst des Mittelalters	137
Kusý, Ivan: Die Tradition und das literarische Erbe	149
Marčok, Viliam: Die Tradition und die Kontinuität des sozialistischen Realismus	152
Kon, I. S.: Die Kontinuität der Kultur und die Probleme der Ethnographie der Kindheit	163
Baláž, Ondrej: Die Funktion der Traditionen in der Erziehung	178
Jakubíková, Kornélia: Die Funktion der Tradition in den Bräuchen des menschlichen Lebenslaufes	191
Botík, Ján: Soziale Migrationen als Faktor des Fungierens der Traditionen der Volkskultur	196
Danglová, Oľga: Die Beziehung zwischen Tradition und Mode	202
Kovačevičová, Soňa: Der Ethnographische Atlas der Slowakei als Mittel zum Studium der Lebensweise und Kultur des Volkes	218
Urbanová, Viera: Zur Funktion der Tradition in der Geschichte der Ethnographie	227
Burlasová, Soňa: Die Kontinuität der Folkloretradition	233
Beneš, Bohuslav: Die Tradition und die Innovationsprozesse in der Folklore	240
Liba, Peter: Über einige Fragen der Entwicklung und des Fortschritts in der literarischen Tradition	249
Noge, Július: Die Tradition und die Kinderliteratur	257
Kopál, Ján: Die Tradition und Entwicklung in der Kreation und in der Rezeption der Kinder- und Jugendliteratur	262

MATERIALIEN

Žilák, Ján: Die Tradition der Erzeugung des Holzgeschirres in Český Brezov	269
--	-----

DISKUSSION

Habovštiak, Anton: Mundartliche Gebiete und die Ethnographie	278
Ripka, Ivor: Über Aspekte der Beziehung zwischen der Ethnographie und der linguistischen Karpatologie	286

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

TRADITIONS – TO THE QUESTIONS OF THEORY AND PRACTICE OF THEIR FUNCTIONING UNDER SOCIALISM

Introduction (Božena Filová)	7
Cirbes, Vladimír: Introduction of the conference	9
Filová, Božena: Tradition and a necessity of its theoretical and practical interpretation	13
Arufunov, Sergej Alexandrovič: The relation between tradition and innovation and the rotary mechanism of their mutual effect	33
Várossová, Elena: Tradition as a category of the philosophy of history and nation	40
Marcelli, Miroslav: Tradition and the problem of the development continuity	46
Kamenec, Ivan: The relation between historiography and the historical traditions	52
Horváth, Pavel: On some questions concerning the historical traditions in Slovakia	60
Malová, Darina: The place and function of political traditions in the structure of political culture	68
Čistov, Kirill Vasilievič: Tradition in the light of folkloristic theory	78
Frolec, Václav: Tradition on folk culture and the tradition of folk culture	84
Horváthová, Emília: The dynamics of tradition in the sphere of spiritual culture	92
Leščák, Milan: The value and character aspects concerning the investigation of ethnocultural traditions	105
Mrlían, Rudolf: Dramatic art in the light of traditions	115
Burlas, Ladislav: Our musical heritage	123
Bakoš, Ján: Tradition and the artistic and historical consciousness in Slovakia	128
Biathová, Katarína: Artistic authenticity and the phenomenon of repetition in the medieval creative art	137
Kusý, Ivan: Tradition and the literary heritage	149
Marčok, Viliam: Tradition and the continuity of socialistic realism	152

K o n, Igor Semionovič: Continuity of culture and the problems of the ethnography of childhood	163	Lib a, Peter: On some questions concerning the development and progress in literary tradition	249
B a l á ž, Ondrej: The function of traditions in upbringing	178	N o g e, Július: Tradition and the literature for children	257
J a k u b í k o v á, Kornélia: The function of tradition in the customs of man's life cycle	191	K o p á l, Ján: Tradition and the development in the creation and reception of the literature for children and young people	262
B o t í k, Ján: Social migrations as a factor of functioning the traditions of folk culture	196	VARIOUS MATERIAL	
D a n g l o v á, Olga: The relation between tradition and fashion	202	Ž i l á k, Ján: Tradition of the Making of Wooden Kitchen Utensils in Český Brezov	269
K o v a č e v i č o v á, Soňa: Ethnographical Atlas of Slovakia as a means of knowing the traditions concerning the way of life and culture of the folk	218	DISCUSSION	
U r b a n c o v á, Viera: To the function of tradition in the history of ethnography	227	H a b o v š t i a k, Anton: Dialectal Areas and Ethnography	278
B u r l a s o v á, Soňa: Continuity of folklore tradition	233	R i p k a, Ivor: On some Aspects of the Relation between Ethnography and Linguistic Carpathology	286
B e n e š, Bohuslav: Tradition and the innovation processes in folklore	240	BOOKREVIEWS AND REPORTS	

Štylizovaná holubica na plášti strieborného veľkomoravského gombíka, 9. storočie. Foto AÚ SAV

K FUNKCII TRADÍCIE V DEJINÁCH ETNOGRAFIE

VIERA URBANCOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

„Tradícia je pojem, ku ktorému došli všetky kultúrne národy zložitým logickým postupom; je to pojem abstraktný, ku ktorému sa pojí určitá abstraktná predstava. Pojem tradícia znamená súvislý rad zdedených faktov, je to kontinuita minulých činov smerujúcich k dosiahnutiu určitých hodnôt. Tradícia je pojem totálny, všeobecný a zahrňuje do seba jednotlivé tradície, ako literárnu, umeleckú, národnú, vedeckú, hospodársku, štátnu a pod. Pôvodná tradícia je čosi ako nepísaná ústava spoločenstva, ktorá sa prenáša ústnym podaním z generácie na generáciu. Odvodená tradícia je kontinuita činov, ktorá vyplýva ako dôsledok z pôvodnej tradície, vzniká pri tvorení ďalších vzťahov a je reprezentovaná históriou národov, ich etickými, sociálnymi, politickými, hospodárskymi a kultúrnymi snahami a činmi. V tejto tradícii vidí národ sám seba, ale len vtedy, keď si túto kontinuitu uvedomuje v celej kauzálnej súvislosti; iba tak nachádza vysvetlenie pre pochopenie svojej prítomnosti.“

Tejto definícii pojmu a obsahu tradície sme venovali podrobnejšiu pozornosť preto, lebo vyšla roku 1940 v Slovenských pohľadoch, od dnes už zabudnutého autora Vladimíra Cincíka.¹ Aj keď autor v konečných fázach svojich úvah uniká do idealistických pozícií, treba tento príspevok dnes evidovať pri

sledovaní dejín záujmu o túto problematiku na našom – domácom – území, aby sme pri jej ďalšom rozvíjaní vychádzali aj z tradície našej vedy so všetkými jej kladmi a nedostatkami a s vedomím možností jej vplyvu na vývoj názorov v ďalších obdobiach.

Čo sa týka veľkomoravskej a cyrilometodejskej tradície, vyjadrili sme sa k nej v súbore štúdií o tradícii ako etnografickej kategórii, ktorý bol uverejnený v internom bulletine Národopisného ústavu SAV a Slovenskej národopisnej spoločnosti „Národopisné informácie“ v roku 1984.² K problematike, ktorú sme na tomto mieste rozviedli z etnografického hľadiska, presnejšie z hľadiska vplyvu týchto tradícií na dejiny etnografie, chceme tu pripojiť iba niekoľko dodatkov.

Je známe, že prvé dejiny Slovákov, *Historia Gentis Slavae* napísal a vydal roku 1780 Juraj P a p á n e k ako reakciu na dielo uhorského cirkevného historika Štefana S a l a g i a *O počiatkoch kresťanstva v Uhorsku*,³ kde tento vyracia názory slovenských vzdelancov o slovanskom pôvode Jazygov, Sarmatov, Markomanov a Kvádov. Salagius písal prácu v snahe privlastniť Uhorsku „slávu moravskej cirkvi“ ako časti cirkvi rímskej. Juraj Papánek vo svojich dejinách položil počiatky kráľovstva Slovákov do štvrtého storočia pred n. l.

a dokázal vytvoriť fiktívnu sériu slovenských kráľov až po Svätopluka.⁴ Jozef Dobrovský v korešpondencii s Jurajom Ribayom vyslovil nesúhlas s názorami J. Papánka, ktorý „mieša navzájom všetky staré národy“,⁵ ale Ján Hrdlička v Starých novinách literného umění o J. Papánkovi napísal, že „kritika sa ho nemôže dotknúť tak isto ako hrdza zlata preto, lebo jeho dielo je o Slovákoch“.⁶ Papánkove dejiny vydal neskôršie v zosťručnenej forme Juraj Fándly ako historicko-ideovú základňu bernolákovského hnutia.⁷ Od Papánka cez Fándlyho vedie aj idealizácia Veľkomoravskej ríše a Svätopluka a od nich smeruje priama cesta k Hollého eposom *Sláv a Svätopluk* (1833) a *Cyrilo-Methodiáda* (1835).⁸ Cez Hollého vedie zase cesta k romantickému obdivu tohto obdobia u štúrovcov.

V tejto súvislosti treba tiež zdôrazniť, že predstava o Slovensku ako pravlasti Slovanov, v ktorej pod Tatrami ostalo ich prajadro — Slováci, ktorá sa zrodila v polovici 18. storočia, pôsobila ako katalyzátor pri vzniku bernolákovského, ale aj štúrovského spisovného jazyka. Aj keď už v priebehu 19. storočia európski, ale aj slovanskí vzdelanci sa prikláňali k teórii o pravlasti Slovanov v Zakarpatsku, medzi Dunajom a Dneprom, na Slovensku táto predstava pretrváva ako jeden zo zdrojov národnej hrdosti až do začiatku 20. storočia. Vytrvalo ju bránil napr. Andrej Kmeť,⁹ ktorý v tejto súvislosti zotrval aj na názoroch z predchádzajúceho storočia o „živej starine“, o nemennosti ľudovej kultúry a o pretrvávaní staroslovenských prvkov vo výšivkách, čipke a pod. Až pod tlakom argumentov Lubora Niederleho, ale aj Augustína H. Škultétyho a Jozefa Ludovíta Holubyho A. Kmeť ani nie že by bol od svojich názorov ustúpil, ale pre nedostatok vlastných dôkazových materiálov rezignoval.¹⁰

Cyrilometodejská a veľkomoravská tradícia mala teda u nás veľmi zložitý

život a pôsobenie. Zatiaľ čo v národno-oslobodzovacom hnutí a politickom boji Slovákov za samostatnosť národa zohráva v 19. storočí mobilizujúcu a kladnú úlohu, v oblasti vedeckého poznávania má už skoro retardačnú úlohu, bráni prenikaniu nových poznatkov a ich osvojeniu si. V medzivojnovom období, a najmä za tzv. slovenského štátu dostáva táto tradícia u nás vyhranene nacionalistický charakter a ostáva naďalej nevedeckou. V súčasnosti nové poznatky historické, najmä archeologické nálezy menia situáciu veľmi podstatne smerom k vedeckému poznaniu a vedeckému hodnoteniu tejto časti našej národnej minulosti, a tým aj tradície, ktorá sa z nej vytvorila.

Ako a nakoľko boli ranoobrodeneckými a obrodeneckými názormi na Veľkomoravskú ríšu determinované názory moderných slovenských a českých historikov, archeológov, filozofov i ďalších vedeckých špecialistov, to je úloha, ktorú si tieto disciplíny riešia samy. Pre nás je dôležité, ako tieto názory ovplyvnili našu vlastnú vednú disciplínu. Naznačili sme to už v súvislosti s A. Kmeťom, ktorého tieto názory trvalo determinovali v otázkach genézy Slovanov a v otázkach statickosti ľudovej kultúry. V jeho názoroch nachádzame doznievanie zmeny vo vzťahu k ľudovej kultúre, ku ktorému dochádza v tridsiatych rokoch 19. storočia aj pod vplyvom rozvíjania uvedených tradícií. Názory na ne, i názory na ľudovú kultúru a jej funkciu sa vyvíjali prirodzene v danej objektívnej historickej situácii, ktorá podporovala narastanie idealistických a romantických názorov a ich dlhodobé pretrvávanie u nás. K akým zmenám prišlo v tejto súvislosti u nás vo vzťahu k ľudu a jeho kultúre od tridsiatych rokov 19. storočia? Je to zmena v zameraní záujmu o ľud, a to na vybrané javy duchovnej kultúry (obradová časť zvykoslovnia, predkresťanské prvky v náboženských predstavách) a na ľu-

dovú slovesnosť, na povesť, rozprávku a na pieseň. Dochádza aj k zmene v hodnotení týchto javov ľudovej kultúry v porovnaní s ich predchádzajúcim hodnotením predstaviteľmi osvieteneckej generácie od konca 18. storočia, a najmä Jánom Čaplovičom v prvých desaťročiach 19. storočia.¹¹ Považujú sa za doklad — stáročia nezmenený — o dávnej a slávnej minulosti národa a v určitom období sa dávajú na roveň pramenným historickým materiálom, dokonca sa uprednostňujú pred nimi. Ľudová kultúra dostáva pečať statickosti, a tým aj ďalšiu funkciu — má brániť národ pred násilnou asimiláciou. V extrémnej polohe vyznievajú tieto názory najmä v našich mytologických prácach na jednej strane a v odmietaní akéhokoľvek pokroku, ktorý prináša priemysel, moderná doprava na strane druhej. Prenikanie pokroku do roľníckej idyly predstavovalo hrozbu zániku tradičného života a kultúry — týchto prastarých svedkov slávnej minulosti slovenského národa. V mytológii tieto názory rozpracoval do najväčšej šírky a najvytrvalejšie ich i hájil Ľudovít Reuss. Ešte začiatkom nášho storočia rozpracováva svoj názor zo sedemdesiatych rokov 19. storočia, že jazyk je nedostačným garantom existencie národa.¹² Uznával iba mytologické predstavy, ktoré pretrvávajú, aj keď národ bude olúpený o svoju reč. V matičnom období mala mytológia tvoriť základ novej slovenskej vedy, čo presadzoval najmä ideológ tohoto obdobia Pavel Hečko.¹³

V odmietaní priemyselného pokroku bol v jednom období najráznejší Jozef M. Hurban; videl v ňom ničivý faktor dokladov o starobylosti národa, ktoré sa zachovali v priamej kontinuite od najstarších čias, a ktoré vytvárajú bariéru pred odnárodnením a zároveň zdôvodňujú požiadavky Slovákov na svojbytnosť národa.¹⁴ Táto dvojitá funkcia, ktorá sa pripisovala ľudovej kultúre, vedie v tomto období k idealizácii jej no-

siteľa do neskutočných, romantických rovín. Ako asi mal vyzerat podľa predstáv našich obrodeneckých vzdelancov ľud v polovici 19. storočia svedčia akvarely P. Bohúňa, ktorý na nich, na pozadí výstavných a čistých dedín prezentuje ich blahobytno vyzerajúcich, honosne oblečených a krásnych obyvateľov. Pritom práve vtedy na Orave, kde maľoval, vládla tvrdá bieda a hlad a v súvislosti s nepokojmi v Haliči bolo tu vyhlásené štatárium.¹⁵ Pri konfrontácii tejto ideálnej predstavy o nositeľoch znakov národa so skutočnosťou dochádza občas k neschopnosti zosúladiť tieto dve polohy. Stalo sa tak J. M. Hurbanovi na ceste po Považí, kde biedu ľudu v Uhrovci vôbec nevie pochopiť ani po rozhovore s tamojšími obyvateľmi a z Fačkova, kde našiel v kréme piť s rodičmi aj deti, doslova uteká. Uspokojí sa až v Zliechove, kde začuje spev dievčaťa a „večné zvuky“ jej piesne ho znovu spoja s našou slávnou minulosťou.¹⁶

V súvislosti s vývojom našej vednej disciplíny dochádza k zvratu v týchto názoroch až v deväťdesiatych rokoch, kedy Svetozár Hurban Vajanský odmieta dovtedy platnú predstavu o kontinuite ľudovej kultúry vtedajšej s ľudovou kultúrou Veľkej Moravy. Robí tak v súvislosti s vypracovaním návrhu na zber etnografického materiálu pre múzeum v Martine, kde v úvode popiera možnosť „kontextu medzi dnešným národom a národom Svätoplukovým... dnešný stav nás neopravňuje robiť uzávery zo starších čias na nové“.¹⁷

Aj keď staré názory — čo sa týka uvedeného kontextu — sa postupne opúšťajú, samotné bádateľské zameranie záujmu o kultúru slovenského ľudu sa nemení. Tematický záber ostáva zúžený na „tradičné témy“, na náboženské predstavy, zvykoslovie, ľudovú slovesnosť; podstatnejšie sa rozširuje iba záujem o ľudové umenie. Aj v monogra-

fiách obcí z počiatku nášho storočia je každodenný život človeka, jeho práca, opis pracovných postupov a rôznych foriem zamestnania nesystematický, úryvkovitý a veľmi neodborný. K čiastočnej zmene dochádza v medzivojnovom období, kedy sa záujem bádateľov zameriava aj na ľudovú architektúru, na vysokohorské pastierstvo a na remeslá. Prevažná záujmu je ale aj v tomto období zameraná na staré témy. K podstatnej a zásadnej zmene v zameraní záujmu dochádza až v päťdesiatych rokoch nášho storočia, kedy sa začala venovať systematická pozornosť i hmotnej kultúre ľudu. Táto zmena sa odrazila už v problematike, ktorú riešili diplomové práce v týchto rokoch. Z 37 diplomových prác obhájených v rokoch 1951–1962 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave bolo z folkloristiky 11, na hmotnú kultúru bolo zameraných 21 a 4 na duchovnú kultúru. V rokoch 1963–1968 z 21 diplomových prác bolo zameraných na jednotlivé oblasti hmotnej kultúry desať prác, štyri na otázky duchovnej kultúry.¹⁸ V poslednom desaťročí sa zameranie našej vednej disciplíny znovu mení a rozširuje i na sledovanie zmien, ktoré prináša súčasnosť

v niektorých oblastiach duchovnej kultúry, v spoločenských a sociálnych vzťahoch a vo folklóre. Pri tejto zmene zamerania treba mať na zreteli, do akej miery na výber sledovanej problematiky vplývajú zmeny, ku ktorých dochádza v našom živote, na čo prirodzene musí reagovať aj naša disciplína a pokiaľ tu zohráva úlohu ešte iba krátko prerušená kontinuita v „tradičnom“ zameraní záujmu o ľudovú kultúru u nás. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že práve seminár, ktorý usporiadal Národopisný ústav SAV v máji roku 1984 na tému *Tradícia ako etnografická kategória*¹⁹ ukázal, že v poľnohospodárstve a architektúre, v bývaní, v odevu a ďalších témach patriacich do oblasti hmotnej kultúry možno dôjsť k rovnako závažným záverom, týkajúcim sa zmien v spôsobe života a kultúre ľudu v súčasnosti ako v oblasti duchovnej kultúry a vo folkloristike. Je to dôležité poznanie a veľký prínos tohoto seminára, lebo bez problematiky, ktorú radíme do oblasti hmotnej kultúry, by obraz o súčasných premenách spôsobu života a kultúry nášho ľudu a o mieste a významе tradícií v ich rámci ostal neúplný.

POZNÁMKY

- 1 CINCÍK, V.: K otázke tradície. Slov. Pohľ. 1940, s. 120 n.
- 2 URBANCOVÁ, V.: K životu a funkcii tradície v dejinách národopisu. Národop. Inf. 1984, č. 2, s. 162–166.
- 3 SALAGIUS, S.: De statu ecclesiae Pannoniae libri septem. Pécs 1777–1786.
- 4 PAPÁNEK, J.: Historia Gentis Slavae. Pécs 1780, s. 314–325.
- 5 PATERA, A.: Dobrovského korespondencie. IV. Praha 1913, s. 45, 48.
- 6 HRDLÍČKA, J.: Vznešenost řeči české neb vůbec slovenské. Staré noviny literního umění, 1786, č. 6.
- 7 FÁNDLY, J.: Compendiata historiae Gentis Slavae. Trnava 1796.
- 8 TIBENSKÝ, J.: Papánek-Sklenár. Martin 1958, s. 115 n.
- 9 KMEŤ, A.: O výšivkách a čípkách v Hon-te. Tovaryšstvo, I, 1893, s. 139, n., 218 n.
- 10 TIBENSKÝ, J.: „Barokový“ historizmus a začiatky slovenskej slavistiky. Štúdie z dejín svetovej slavistiky. Bratislava 1978, s. 115 n.
- 11 URBANCOVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnografie. Bratislava 1970, s. 121 n.
- 12 URBANCOVÁ, V.: Trvalé hodnoty Bájėslovía drierých Slovákov. Gemer. Národopisné štúdie 4, 1981, s. 5–33.
- 13 Tamtiež, s. 9.
- 14 HURBAN, J. M.: Cesta Slováka k slovan-ským bratom na Morave a v Čechách roku 1839. Bratislava 1960, s. 21 n.

- 15 Podrobne o tom URBANCOVÁ, V.: Ikonografický materiál 19. storočia ako etnografický prameň. Vlastiv. Čas. 1981, s. 147—153.
- 16 HURBAN, J. M.: Prechádzka po Povaskom svete. Z cestovného denníka. Nitra II, 1844, s. 177—243.
- 17 VAJANSKÝ, S. H.: Živá starina. Národné noviny 1890, č. 139—140.
- 18 URBANCOVÁ, V.: Zameranie slovenskej etnografie v rokoch 1946—1977. Slov. Národop., 26, 1979, s. 108 n.
- 19 30 referátov zo seminára bolo uverejnených v internom bulletine NÚ SAV a SNS Národopisné informácie, 1984, č. 2.

К ВОПРОСУ О ФУНКЦИИ ТРАДИЦИИ В ИСТОРИИ ЭТНОГРАФИИ

Резюме

Данная статья продолжает тему доклада, который автор прочитала на семинаре организованном Этнографическим институтом САН в мае 1984 г. под названием „Традиция как этнографическая категория“ (он был опубликован в Этнографических информационных 1984, с. 162—166); в нем она проследила, с точки зрения этнографии, развитие исторической великоморавской традиции и яношиковской, которая стала национальной традицией. Автор подчеркивает влияние великоморавской традиции на романтические взгляды словацкого просветительского поколения на генезис славян и словаков, также как их прародину под Татрами и следит за отражением этих взглядов в интересе к народу и его культуре в Словакии 19 века. По сравнению с большим интересом поколения просветителей и основателя словацкой этнографии Яна Чапловича в 20-ые годы 19 века, в 30-ые годы интерес этот сужается и упирается прежде всего на те части культуры, которые свидетельствуют о древности народа, а именно на обрядовую сторону духовной культуры, легенды и сказки, песни. Все это в ту пору интерпретировалось в связи с праславянским и великоморавским прошлым. В связи с нарастающим

национальным гнетом словаков в рамках Венгрии и явными ассимиляционными тенденциями со стороны господствующей венгерской нации словацкая народная культура стала выполнять двуединую функцию — своей древностью должна была доказывать право нации на самобытность, а ее статичность должна была охранять нацию от ассимиляции. Только в 90-ые годы взгляд о прямой связи отдельных частей культуры с великоморавской традицией начинает подвергаться критике. Однако направленность научного интереса к народу все еще остается узким. Только после изменения политических условий, после возникновения Чехословацкой республики в 1918 г., в Словакии начинает уделяться большее внимание изучению трудовой занятости народа, особенно высокогорских пастухов, архитектуры и ремесел, но прежде всего изучению народного искусства. Коренной оборот наступает после 1950 года, когда систематическое внимание стало уделяться исследованию народной культуры во всей ее полноте; тогда происходит переоценка взглядов, характерных для прошедших периодов, на значение традиции и ее функцию.

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag knüpft an das Referat an, das die Autorin auf dem vom Ethnographischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften im Mai 1984 veranstalteten Seminar zum Thema „Die Tradition als ethnographische Kategorie“ vortrug und das im Sammelband *Národopisné informácie 1984*, S. 162—166 veröffentlicht wurde. In diesem Referat untersuchte sie die historische Tradition Großmährens und die Jánošík-Tradition, die aus dem volkstümlichen Substrat zu einer nationalen Tradition herangewachsen ist. Die Autorin betont darin den Einfluß der großmährischen Tradition auf die romantischen Ansichten der slowakischen Wiedererwecker-Generation über die Genese der Slawen und der Slowaken als ihres Urkernes am Fuße der Tatra und verfolgt den Reflex dieser Ansichten auf die Orientierung des Interesses dieser Patrioten auf das Volk und seine Kultur im 19. Jahrhundert. Verglichen mit dem breitkonzipierten Interesse der Aufklärer-Generation und des Begründers der slowakischen Ethnographie Ján Čaplovič in den zwanziger Jahren des 19. Jahrhunderts beginnt sich in den dreißiger Jahren das Interesse für das Volk zu verengen und nur auf die Komponenten seiner Kultur zu beschränken, die seine Altertümlichkeit beweisen sollen, also auf die Brauchtums-komponente der Geisteskultur, auf die Sagen, Märchen und Lieder. Dies alles wurde damals im Zusammenhang mit der urslawischen und großmährischen Vergangenheit interpretiert. Unter dem Einfluß der

zunehmenden nationalen Bedrückung der Slowaken im damaligen Ungarn und der gesteigerten Assimilierungsbestrebungen von seiten des herrschenden madjarischen Volkes bekommt die Volkskultur bei uns eine zweifache Funktion — durch ihre Altertümlichkeit sollte sie das Recht des slowakischen Volkes auf Eigenständigkeit beweisen und ihr statischer Charakter sollte das slowakische Volk vor der Assimilierung schützen.

Erst in den neunziger Jahren des vorigen Jahrhunderts begann man die Ansichten über eine direkte Kontinuität einzelner Komponenten der slowakischen Volkskultur mit der großmährischen Kultur zu kritisieren. Die Orientierung des wissenschaftlichen Interesses für das Volk bleibt aber ebenso eingeengt wie früher. Erst nach der Änderung der politischen Verhältnisse, nach der Entstehung der Tschechoslowakischen Republik im J. 1918, beginnt man in der Slowakei dem Studium der volkstümlichen Beschäftigungen größere Aufmerksamkeit zu widmen, vor allem der Erforschung des Hochgebirgs-Hirtenwesens, der Volksbaukunst und den Handwerken, vor allem jedoch der Volkskunst. Ein grundsätzlicher Wandel in dieser Einstellung tritt erst nach 1950 ein, als man begann, der Erforschung der Volkskultur in ihrer gesamten Breite systematische Aufmerksamkeit zu widmen und als auch die Ansichten früherer Epochen über die Bedeutung der Tradition und über ihre Funktion revidiert wurden.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 34, 1986, číslo 1—2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ
Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1986

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 34, 1986 № 1—2

Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 34, 1986, Nr. 1—2. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 34, 1986, No. 1—2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

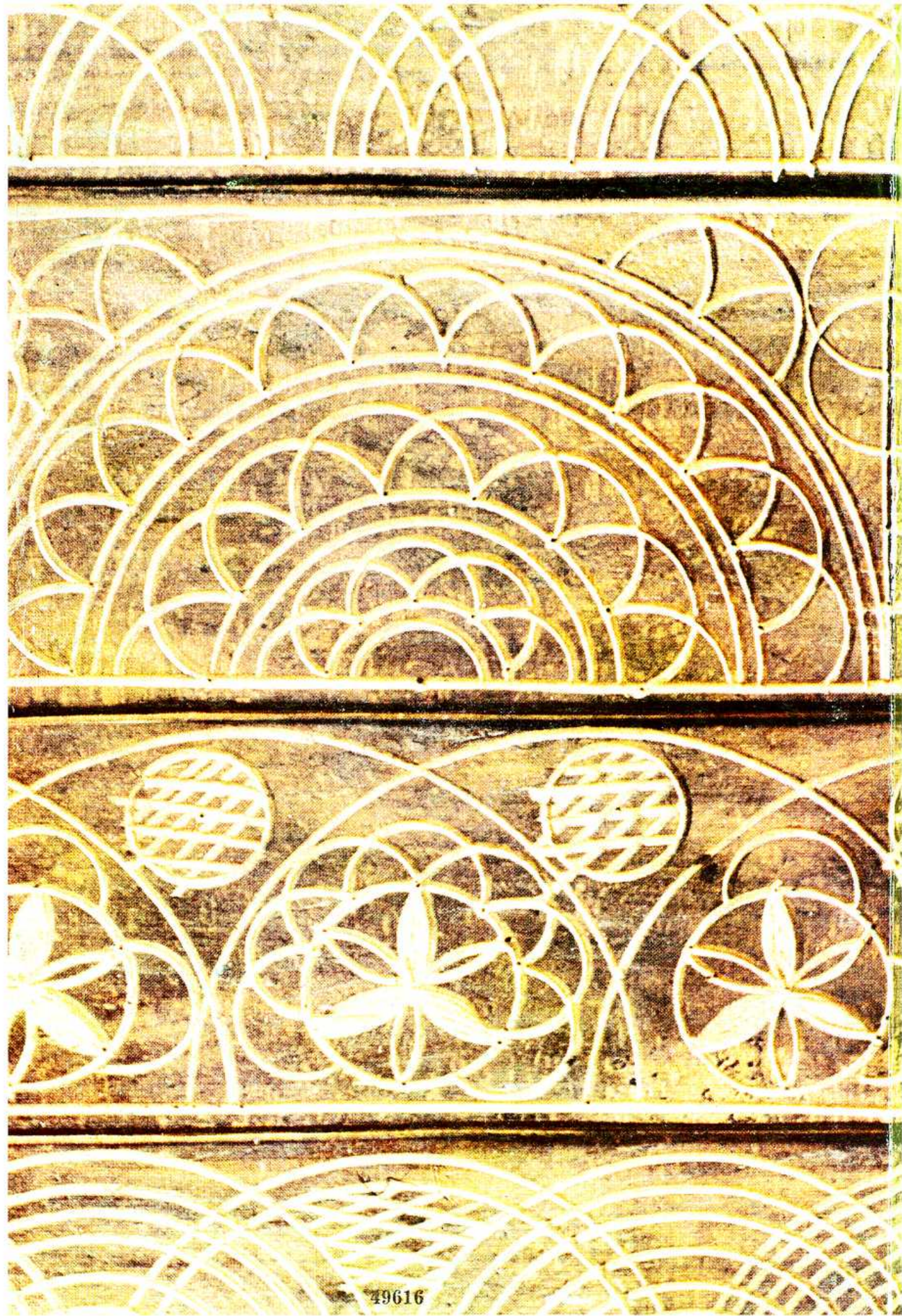
Année 34, 1986, No. 1—2

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

49616